

سنجش سواد اطلاعاتی

■ دکتر علی حسین قاسمی^۱

دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی

و در فهرست‌برگه کتاب درج شده، اما نگاهی به فهرست مطالب کتاب نشان می‌دهد که علاوه بر وی افراد دیگری نیز در تألیف فصل‌های کتاب مشارکت داشته‌اند. کتاب دارای مقدمه‌ای است به قلم خانم «هانلور ب. ریدر»^۲، همین نکته خود تأییدی است بر ارزشمندی محتوای کتابی که توسط «انجمن کتابخانه‌های امریکا» منتشر شده است. خانم «ریدر» که هم‌اینک بیش از ۷۰ سال سن دارد، اقدامات و تألیفات قابل توجهی در حوزه آموزش کاربران کتابخانه و سواد اطلاعاتی دارد و فعالان این حوزه با نام وی آشنايند. از جمله فعالیتهایی که وی بسیار بدان می‌بالد مشارکت در تدوین «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» است که اولین مجموعه استانداردهای سواد اطلاعاتی است که در سال ۲۰۰۰ از سوی «انجمن کتابخانه‌های امریکا» تصویب و منتشر گردید و از آن زمان تا کنون در بسیاری از کشورها و در اقدامات مرتبط با سواد اطلاعاتی مورد استفاده بسیار قرار گرفته است.

از خانم «ترززا نیلی»^۳ که با درجهٔ دانشجویی به تدریس مباحث اطلاعات و نیز مدیریت امور کتابخانه‌ای در دانشگاه‌های گوناگون مشغول است نیز مطالب قابل توجهی در دست است که کتاب مورد بحث یکی از آنهاست. کتاب علاوه بر پیشگفتار دارای ده فصل، یک پیوست در باب ابزارهای پیمایش سواد اطلاعاتی، یک کتاب‌شناسی، و نمایهٔ پایانی است. تجربهٔ عملی و احاطهٔ موضوعی نویسندگان بر موضوع موجب شده که متن حاصله نمونه کارآمدی برای سنجش سواد اطلاعاتی و نیز تدوین و طراحی دوره‌های آموزش سواد اطلاعاتی باشد.

فصل اول کتاب در واقع مقدمه‌ای است بر کل کتاب. فصل دوم به معرفی استانداردهای عمومی سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی می‌پردازد و در هر یک از فصل‌های سوم تا هفتم یکی از استانداردهای این مجموعه معرفی شده و مطالب مرتبط با آن ارائه شده‌اند. هر یک از پنج فصل شامل معرفی یک استاندارد، شاخص‌های عملکردی آن و سپس بازده‌های مربوط به هر یک از شاخص‌های عملکردی است. پس از شاخص‌ها پرسش‌های ارزشیابی و سپس تکالیف مربوط به آن شاخص‌ها ارائه شده‌اند. فصل هشتم دربارهٔ یافته‌های تجربی مؤثر بر سنجش سواد

■ نیلی، ترزا. سنجش سواد اطلاعاتی با استفاده از ابزارها و تکالیف استاندارد. مترجمان علی اکبر خاصه؛ رحیم علیجانی. ویراستار هادی شریف مقدم. تهران: چاپار، ۱۳۸۹. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۹۴-۴۵-۳

دربارهٔ متن اصلی

مباحث سواد اطلاعاتی چندی است که در کشور ما نیز مورد توجه قرار گرفته و تلاش‌هایی در حوزه‌های گوناگون (پژوهش، برنامه‌ریزی، سنجش و ارزیابی، و تولید محتوا) در این رابطه انجام گرفته. کتابی که در اینجا مورد بررسی قرار می‌گیرد از منابع ارزشمندی است که به‌تازگی به فارسی ترجمه شده و در اختیار علاقه‌مندان این مبحث قرار گرفته است. در این بررسی ابتدا به متن اصلی کتاب و سپس به ترجمهٔ آن می‌پردازیم. اصل کتاب در سال ۲۰۰۶ توسط «انجمن کتابخانه‌های امریکا» در ایالات متحده به چاپ رسید. البته ویرایش جدیدی نیز در سال ۲۰۰۹ منتشر شده که با توجه به دشواری‌های دسترسی، ویرایش ۲۰۰۶ برای ترجمه مورد استفاده قرار گرفته است. نام «ترززا وای. نیلی»^۲ در جای پدیدآورنده بر روی جلد کتاب

با وجود رونق نسبی و قابل توجه مباحث مرتبط با سواد اطلاعاتی در کشور متأسفانه آنچه در موضوع سنجش سواد اطلاعاتی مشاهده می‌شود تکرار پیمایش‌های عمدتاً کم‌بهره‌ای است که بسیاری از آنها بر شیوه خوداظهاری مبتنی‌اند

این وظیفه بر دوش مترجمان یک اثر نیست هرچند که در مواردی تلاش مترجمان در این راه مشهود است.

این تفاوت فرهنگی و مبنای غیرفارسی - غیرایرانی که در تمرین‌های ارائه‌شده به چشم می‌خورد، تذکر وظیفه و هشدار را برای خوانندگانی که می‌خواهند از مثال‌ها و تمرین‌های کتاب استفاده عملی بکنند لازم می‌آورد: پیش از به‌کارگیری مثال‌ها تفاوت فرهنگی - اطلاعاتی را مورد چالش قرار دهند تا نتیجه نهایی کار واقعی‌تر و کارآمدتر گردد.

درباره ترجمه

ترجمه کتاب دارای اشکالات چندی است که به چند مورد اشاره می‌شود، اما این ایرادات موجب آن نمی‌شود که در کل زبان روان و ترجمه شیوای اثر را فراموش کنیم. اشاره به چنین مواردی تنها از این رو صورت می‌گیرد که اولاً موجب دقت نظر آتی مترجمان و دیگر افراد علاقه‌مند به ترجمه گردد و دوم این که اندک ایرادات موجود در کتاب نیز مورد چشم‌پوشی قرار نگرفته باشد و به خوانندگان یادآوری شده باشد که با وسواس نظر در ترجمه باز هم کار مترجمان کتاب شایسته تقدیر است.

۱. ناهمخوانی ترجمه با متن اصلی

۱-۱. آنچه که در فهرست مطالب کتاب و نیز در صفحات آغازین فصل‌ها جای آن خالی است نویسندگان همکار در تألیف فصل‌های کتاب است. این غفلت جدای از مشکلی که در رعایت

اطلاعاتی است و دو فصل پایانی درباره استفاده کاربردی از ابزارهای سنجش سواد اطلاعاتی است.

با وجود رونق نسبی و قابل توجه مباحث مرتبط با سواد اطلاعاتی در کشور متأسفانه آنچه در موضوع سنجش سواد اطلاعاتی مشاهده می‌شود تکرار پیمایش‌های عمدتاً کم‌بهره‌ای است که بسیاری از آنها بر شیوه خوداظهاری مبتنی‌اند. بسیاری از دست‌اندرکاران سواد اطلاعاتی در کشور و به‌ویژه دانشجویان دوره‌های تکمیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی که حوزه سواد اطلاعاتی را برای تحقیق‌های درسی یا موضوع پایان‌نامه خود برمی‌گزینند، نمونه ملموسی برای تدوین پرسش‌نامه‌های خود ندارند. این کمبود البته برای حرفه‌مندان این رشته که فارغ از وجه تحقیق، به دنبال ابزاری کارآمد برای سنجش سواد اطلاعاتی در مجموعه تحت مدیریت خود هستند نمود بارزتری دارد. کتاب «سنجش سواد اطلاعاتی با استفاده از ابزارها و تکالیف استاندارد» از این نظر کتاب ارزشمندی است که می‌تواند بسیار مورد استفاده این دسته از افراد قرار گیرد و انتخاب مترجمان کتاب از این رو شایسته تقدیر است.

همچون هر اثر ترجمه‌شده و جوهی از متن اصلی تنها در یافت و بستر فرهنگی - اجتماعی - جغرافیایی محل تولد اثر اصلی قابل پیاده‌سازی هستند. این نکته در مورد کتاب حاضر نیز مصداق دارد و شاید اگر مترجمان حاضر از تجربه آموزشی خود کمک می‌گرفتند برخی اشکالات ناشی از این امر برطرف می‌گردید. اما انصافاً باید گفت که در آن صورت با یک کتاب جدید روبرو می‌بودیم و البته

حقوق مؤلفان پدید می‌آورد، موجب می‌شود که خوانندگان فارسی‌زبان از فرصت آشنایی با نام‌های فعال در حوزه سواد اطلاعاتی محروم گردند، این در حالی است که در فصل اول کتاب (ص ۲۰، ۶) نیز از واژه «نویسندگان» استفاده شده.

۲-۱. بخش دیگری که ترجمه آن بر ارزش متن فارسی می‌افزود، نمایه‌انتهایی کتاب است. هرچند که تهیه نمایه برای یک اثر ترجمه‌شده کار نسبتاً دشواری است، وجود آن کارایی اثر را دوچندان می‌کند.

۳-۱. در مواردی در متن اصلی نقل‌قول‌هایی با فونت‌های مختلف استفاده شده در حالی که تفاوت فونت در ترجمه مشاهده نمی‌شود؛ به عنوان مثال صفحه ۱۷ متن فارسی (ص ۱ متن اصلی) که بخشی از یک متن دیگر عیناً نقل شده است.

۴-۱. نمودار صفحه ۲۸ متن اصلی که نمایانگر یک نقشه مفهومی از «گیاهخواری» است و نمونه‌ای از تدوین نقشه مفهومی را به دست می‌دهد، در ترجمه فارسی حذف شده است.

۲. اشکال در ترجمه یا آوانویسی برخی نام‌ها

در مواردی اشکالاتی در ترجمه برخی اسامی مشاهده می‌شود؛ به عنوان نمونه:

۱-۲. «انجمن ایالات مرکزی دانشگاهی و آموزشگاهی» (ص ۱۹) که ترجمه درست آن عبارت است از: «انجمن آموزشگاه‌ها و آموزشگاه‌های ایالات مرکزی».

۲-۲. واژه «سیاه» به جای «سیاهپوست» در «انجمن روان‌شناسان سیاه» (ص ۳۳).

۲-۳. کاربرد «ترزا» در عنوان کتاب و «ترسا» (ص ۲۲۶) در آوانویسی نام کوچک پدیدآورنده کتاب.

۳. کم‌دقتی در ترجمه برخی واژه‌ها

۱-۳. به جای «یکپارچه‌سازی» (در برابر integrate مثلاً در صفحات ۲۰، ۲۵، ۲۷ و ۳۰) بهتر است از «تلفیق» استفاده کرد. واژه «یکپارچه‌سازی» با دیگر برنامه‌های آموزشی استفاده کرد. واژه «یکپارچه‌سازی» موجب این توهم می‌شود که استانداردها صورت پراکنده و مشتت دارند، در صورتی که بحث درباره آمیختن استانداردها با برنامه‌های آموزشی یا ارائه آن به صورت درسی مستقل است؛

۲-۳. استفاده از کلمه «ایجاد» در «ایجاد افراد باسواد اطلاعاتی» (ص ۲۷ - به جای مثلاً «تربیت افراد باسواد اطلاعاتی»)، «ایجاد اطلاعات» (ص ۴۸ - به جای «تولید اطلاعات»)، «ایجاد یک صورت مسئله» (ص ۴۸ - به جای «تدوین صورت مسئله») جالب نیست؛

۳-۳. استفاده از «حائز شدن» (به جای - مثلاً به دست آوردن) در عبارت «بسیاری از مهارت‌ها ... را ... می‌توان در سطوح مختلفی مورد بررسی قرار داد و آنها را حائز شد» (ص ۳۰)؛

۳-۴. استفاده از «کتابخانه‌ای» به جای «کتابداری» در عبارت «در برگزاری جلسه کتابداری برای این درس» (ص ۳۱)؛

۳-۵. عبارت «آفریقایی‌های مقیم آمریکا» (در برابر African-Americans صفحه ۳۲) موجب این تصور می‌شود که منظور آفریقایی‌هایی هستند که هم‌اکنون در آمریکا اقامت دارند. عبارت «امریکایی‌های آفریقایی‌تبار» این ابهام را برطرف می‌کند؛

۳-۶. عبارت «ارائه دوره» (در برابر Course presentations ص ۳۹) که منظور ارائه‌های دانشجویی از سوی دانشجویان است و استفاده از علامت جمع در واژه انگلیسی مؤید این مطلب است؛

۳-۷. عبارت «زمان دست‌به‌دست کردن» (در برابر hands-on time صفحه ۳۹) به جای «زمان کار عملی»؛

۳-۸. واژه «غیرمستقیم» (در برابر circuitous) به جای «پیر پیچ‌وخم، دور و دراز، پیچ‌پیچ، گمراه‌کننده» در عبارت نامفهوم «گاهی اوقات غیرمستقیم و به ندرت مستقیم» (ص ۴۹)؛

۳-۹. «منجلابی از جزئیات» (ص ۵۳) که با توجه به تداعی معنایی منفی واژه «منجلاب» بهتر است از واژه‌ای دیگر (مثل «چنبره» یا «هزارتو») استفاده شود؛

۳-۱۰. کلمه «دارو» (ص ۵۶) به جای «مواد مخدر» در عبارت «استفاده از دارو» (در برابر drug use)؛

۳-۱۱. «دانشجویان دائماً با این مرحله در سبزه هستند (دست‌وپا می‌زنند) و بسیاری از آنان نیز از این مرحله می‌پروند» (ص ۵۶) به جای مثلاً «دانشجویان همواره این مرحله را با دشواری طی می‌کنند و غالباً نیز یکسره از این مرحله چشم‌پوشی می‌کنند» (در برابر، students consistently struggle with this step, frequently skipping it entirely)؛

۳-۱۲. کلمه «جلادار» (ص ۶۷) به جای «پر زرق‌وبرق» (در برابر glossy) در عبارت «تبلیغات جلادار»؛

۳-۱۳. عبارت «آن نوعی «فریادزدن» است و شاخه‌ای از آداب شبکه» (ص ۲۰۶) که واژه «breach» (به معنای نقض) اشتباهاً «شاخه» ترجمه شده است؛

۳-۱۴. کاربرد کلماتی مانند «سیلابس» (ص ۳۷) به جای برنامه درسی؛ «تمارین» (ص ۵۷، ۱۹۷، ...) به جای تمرین‌ها؛ «آموزگار» (ص ۳۹، ۴۰، ۵۷، ...) و «معلم» (ص ۴۱) به جای استاد و مربی؛ «تنوع» (ص ۴۳، ۷۱، ...) به جای طیف یا گستره؛ «استرس» (ص ۵۳) به جای اضطراب یا نگرانی؛ «دانش‌نامه» (ص ۵۳ و صفحات دیگر) به جای دایرةالمعارف بدون پانوشت؛ «آبخیز» (ص ۵۴) در ارتباط با کلاس زیست‌شناسی، این مفهوم به حوزه کشاورزی و آبیاری مربوط می‌شود؛ استفاده از «وردکت» (ص ۷۵) با ارائه پی‌نوشت از واژه اصلی) به جای «فهرستگان جهانی» (ورلد کت)؛ «اصطلاح حق مؤلف» (ص ۱۹۴) به جای «دوره حق مؤلف» (احتمالاً در برابر copyright term)؛ «اطلاعات تولد» (ص ۲۳۳) به جای «تاریخ تولد» (در برابر birth date)؛

۳-۱۵. برخی جملات نیز به دلیل عدم دسترسی به متن کامل کتاب اصلی همچنان نامفهوم‌اند؛ مانند:

«خلاق سازمانی و رشته‌ای دانشجوی» (ص ۲۱۰)؛ «آیا اعتقاد دارید که سایر دانشجویان مقالات کلاسی را از امتحانات مربوط

**مناسب تر بود با انتخاب فونت کوچک تر
برای قسمت یادداشت‌ها، پیوست، و
کتاب‌شناسی و در نتیجه کاهش تعداد
صفحات کتاب قیمت نهایی کم تر شود**

به مقالات ترمی خریداری و تحویل دهند؟» (ص ۲۱۱)؛ «آیا دانشجویان منابع به طور صحیح به منابع مورد استفاده در متن آثار خود استناد می‌دهند؟» (ص ۲۱۱)؛ «چوب‌الف‌ها، ... مدادها و سایر ابزارهای یادآوری کننده نوین» (ص ۲۱۳).

۴. رعایت نکردن قواعد دستور زبان فارسی

قواعد دستور زبان فارسی در مواردی رعایت نشده است؛ مثلاً:
۴ - ۱. حذف به قرینه لفظی فعل تنها در صورتی مجاز است که فعل حذف شده دارای قرینه ملفوظ در جمله باشد. در عبارت «اطلاعات چگونه ... تولید، سازماندهی، و اشاعه می‌یابد» (ص ۳۲) فعل محذوف برای تولید و اشاعه «می‌شود» است، اما به فعل ملفوظ «می‌یابد» اکتفا شده.
۴ - ۲. اشکال بالا در عبارت «همه جنبه‌های دوره و برنامه درسی باید بازبینی و مورد تجدیدنظر قرار گیرد» (ص ۳۶) مشاهده می‌شود.
۴ - ۳. نمونه دیگر از همین دست: «تکالیف کتابخانه‌ای زیاد تمارین پوچی هستند که نه دانشجویان و نه معلم برای آنها احساس هدفمندبودن می‌کند» (ص ۴۱).

درج نشده است. در پایان بار دیگر بر کارایی محتوای کتاب در دستیابی به ابزارهای کاربردی و واقع‌نما در سنجش سواد اطلاعاتی در مقاطع آموزش عالی که به همت مترجمان آن فراهم آمده است تأکید کرده، بار دیگر یادآوری می‌شود که در پیاده‌سازی هر یک از پرسش‌ها یا در استفاده از ابزارهای مورد اشاره در کتاب حتماً به هم‌سازی آن با شرایط خاص مورد کاربرد توجه ویژه داشته باشید.

پی‌نوشت‌ها

1. tvahn@yahoo.com
2. Teresa Y. Neely
3. Hannelore B. Rader
4. <http://www.aclrny.org/symp2001/rader.html#bio>
5. http://nippur.irb.hr/szi_2007/neelybiosketch0207croatia.pdf

درباره آراستمان کتاب
در باب صفحه‌آرایی و آراستمان کتاب در چاپ فارسی نیز مواردی برای نمونه ذکر می‌شود:
۱. مناسب تر بود با انتخاب فونت کوچک تر برای قسمت یادداشت‌ها، پیوست، و کتاب‌شناسی و در نتیجه کاهش تعداد صفحات کتاب قیمت نهایی کم تر شود.
۲. عنوان‌بندی مباحث کتاب دارای اشکال است. در نگاهی به کتاب اصلی می‌بینیم که با استفاده از قلم و فونت مناسب و متفاوت ترتیب عام و خاص و سلسله‌مراتبی مطالب مشخص شده است. اما در چاپ فارسی به جز فونت عنوان فصل‌ها در صفحات آغازین هر فصل، برای عناوین دیگر از فونت یکسان استفاده شده است.
۳. عنوان بخش در ابتدای صفحه ۳۲ متن اصلی (میانۀ صفحه ۶۴ متن فارسی) جا افتاده است.
۴. در تصویر صفحه ۲۰۳ (اگر بتوان آن را «تصویر» نامید) با استفاده از فونت کوچک تر کل مطالب در یک صفحه جا می‌گرفت.
۵. بزرگ‌نویسی حرف اول کلمات اصلی در عنوان انگلیسی چاپ فارسی رعایت نشده است.
۶. نام کامل پدیدآورنده در صفحه عنوان انگلیسی چاپ فارسی